

Категорія справи № 753/572/20: **Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.**

Надіслано для оприлюднення: **не визначено**. Зареєстровано: **10.02.2023**. Забезпечено надання загального доступу: **13.02.2023**.

Дата набрання законної сили: **09.02.2023**

Номер судового провадження: **61-9115св22**

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

09 лютого 2023 року

м. Київ

справа № 753/572/20

провадження № 61-9115св22

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду: Олійник А. С. (суддя-доповідач), Воробйової І. А., Яремка В. В.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

відповідач - ОСОБА_2 ,

третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - Служба у справах дітей Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації,

розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Київського апеляційного суду від 16 серпня 2022 року у складі колегії суддів Желепи О. В., Кравець В. А., Мазурик О. Ф.,

ВСТАНОВИВ:

Короткий зміст позовних вимог

У січні 2020 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2 , третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, - Служба у справах дітей Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації, про визначення місяця проживання дитини.

Позов обґрунтований тим, що з 01 квітня 2011 року сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірвано рішенням Дарницького районного суду м. Києва від 13 листопада 2015 року.

ІНФОРМАЦІЯ_1 у сторін народився син ОСОБА_3 .

Із червня 2019 року син проживає разом з батьком.

За час проживання з батьком син став краще навчатися, зменшилась кількість пропущених занять, він став більш відкритим до спілкування з однолітками та вчителями.

Із червня 2019 року відповідачка ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків, зокрема, не надає матеріальної допомоги на утримання сина, не піклується про стан його здоров'я, фізичний, моральний та духовний розвиток, не цікавиться його життям та не спілкується з ним.

Просив визначити місце проживання дитини - ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , разом з батьком ОСОБА_1 .

Короткий зміст судових рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій

Справа розглядалася судами неодноразово.

Заочним рішенням Дарницького районного суду м. Києва від 07 травня 2020 року позов задоволено. Визначено місце проживання дитини, ОСОБА_3 , разом з батьком ОСОБА_1 . Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Задовольнивши позов, суд першої інстанції виходив з того, що проживання малолітнього сина з батьком відповідатиме інтересам дитини, яка потребує постійного догляду та турботи у зв'язку з фізіологічними особливостями, позитивно сприятиме як психологічному, так і фізичному його розвитку.

Ухвалою Дарницького районного суду м. Києва від 14 січня 2021 року у задоволенні заяви представника відповідачки про перегляд заочного рішення відмовлено.

Відмовивши у перегляді заочного рішення, суд першої інстанції виходив з того, що відповідачка не була належним чином повідомлена про розгляд справи, отже, причини її неявки в судове засідання та неподання відзиву є поважними, проте вона не надала будь-яких доказів, які могли б змінити рішення суду, а наведені нею заперечення щодо невизнання обставин позову щодо проживання дитини з позивачем можуть бути предметом розгляду суду апеляційної інстанції.

Постановою Київського апеляційного суду від 24 листопада 2021 року апеляційну скаргу ОСОБА_2 залишено без задоволення. Заочне рішення Дарницького районного суду м. Києва від 07 травня 2020 року залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції, погодившись з висновками суду першої інстанції, зазначив, що, дослідивши докази в їх сукупності, виходячи з норм законодавства, з метою забезпечення найкращих інтересів малолітньої дитини, ОСОБА_3, суд дійшов обґрунтованого висновку щодо наявності підстав для визначення його місця проживання з батьком.

Постановою Верховного Суду від 15 червня 2022 року касаційну скаргу ОСОБА_2 задоволено частково. Постанову Київського апеляційного суду від 24 листопада 2021 року скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Направивши справу на новий розгляд, Верховний Суд виходив з того, що суд не заслухав думки дитини щодо того, з ким із батьків вона бажає проживати.

Короткий зміст судового рішення суду апеляційної інстанції

Постановою Київського апеляційного суду від 16 серпня 2022 року апеляційну скаргу ОСОБА_2 задоволено. Заочне рішення Дарницького районного суду м. Києва від 07 травня 2020 року скасовано, ухвалено нове рішення про відмову в позові. Вирішено питання щодо розподілу судових витрат.

Відмовивши у позові, суд апеляційної інстанції виходив з того, що саме бажання дитини, якій виповнилося вже 11 років, залишатись більше часу з матір'ю має переважне значення для остаточного висновку про найкращі її інтереси.

Крім того, суд апеляційної інстанції зазначив, що попередні рішення судів у цій справі Верховний Суд скасував у червні 2022 року, під час війни. Розглядаючи повторно справу, суд апеляційної інстанції взяв до уваги, що у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України дитині безпечніше залишатись з матір'ю в Румунії, що не заперечував і позивач.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

У вересні 2022 року ОСОБА_1 звернувся до Верховного Суду із касаційною скаргою на постанову Київського апеляційного суду від 16 серпня 2022 року, просив її скасувати, рішення суду першої інстанції залишити в силі.

Аргументи учасників справи

Доводи особи, яка подала касаційну скаргу

Касаційна скарга мотивована тим, що оскаржуване судове рішення є незаконним, ухваленим з неправильним застосуванням норм матеріального права і порушенням норм процесуального права.

Суд апеляційної інстанції не врахував правових висновків, викладених у постановах Верховного Суду від 27 січня 2021 року у справі № 727/3856/18, провадження № 61-16426св20, від 16 червня 2022 року у справі № 712/11527/17, провадження № 61-18337св21, від 14 лютого 2022 року у справі № 761/25544/19, провадження № 61-20015св21.

Суд апеляційної інстанції, з'ясувавши думку дитини ОСОБА_3 відповідно до статті 171 СК України, порушив пункт 64 Розділу 6 Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року (принципи Комітету), відповідно до якого опитування та збір заяв дітей повинні, наскільки це можливо, проводитись кваліфікованими фахівцями. Всі зусилля мають бути спрямовані на те, щоб діти надавали свідчення у найбільш сприятливому оточенні та за найсприятливіших умов, з урахуванням віку, зрілості та рівня розуміння, а також будь-яких труднощів, які вони можуть мати.

Суд апеляційної інстанції під час опитування дитини не створив сприятливого оточення, не забезпечив залучення кваліфікованого фахівця (дитячого психолога), який, враховуючи вікові особливості малолітньої дитини, її зрілість і рівень розуміння, міг забезпечити виконання пункту 64 розділу 6 принципів Комітету.

Крім того, заслуховування думки дитини відбувалось в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду в присутності матері, яка сиділа поруч з дитиною та підказувала малолітній дитині відповіді, відсутність кваліфікованого фахівця (дитячого психолога) та безпосередня присутність матері малолітньої дитини при заслуховуванні її думки є порушенням пункту 64 розділу 6 принципів Комітету, що ставить під сумнів об'єктивність наданих дитиною пояснень.

Згода дитини на проживання з одним із батьків не повинна бути абсолютною для суду, якщо така згода не відповідатиме і не сприятиме захисту прав та інтересів дитини, оскільки саме лише висловлене дитиною бажання проживати з батьком або матір'ю не може бути безумовною підставою для відповідного визначення місця.

ОСОБА_3 тривалий час проживав разом з батьком, який безпосередньо займався його розвитком та вихованням, навчальний заклад, який дитина відвідує з 2018 року, знаходиться поруч з місцем проживання, тому немає поважних підстав для зміни місця проживання дитини.

Крім того, у матеріалах справи є відповідні докази, які підтверджують, що саме батько піклується про моральний та духовний розвиток сина та займається його вихованням. Зокрема, це підтверджується довідкою середнього загальноосвітнього закладу «Слов'янська гімназія» Дарницької районної у місті Києві державної адміністрації від 21 листопада 2019 року № 02-02/321, довідкою медичної групи компаній від 26 листопада 2019 року № ADONIS 26/11/19-1

Проживання дитини разом з матір'ю не відповідає якнайкращому забезпеченню інтересів дитини та створює реальну загрозу і небезпеку його здоров'ю, навчанню та вихованню, оскільки батько не забрав сина у матері, вона його покинула та зникла на 8 місяців, уникаючи спілкування з дитиною.

Визначення місця проживання дитини з батьком відповідатиме якнайкращому забезпеченню її інтересам.

Аргументи інших учасників справи

Відзив на касаційну скаргу до Верховного Суду не надійшов.

Рух справи у суді касаційної інстанції

Ухвалою Верховного Суду від 20 вересня 2022 року відкрито касаційне провадження у справі та витребувано матеріали справи.

У жовтні 2022 року справа надійшла до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду

Підстави відкриття касаційного провадження та межі розгляду справи

Згідно з частиною другою статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках: 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку; 2) якщо скаргник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні; 3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах; 4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу. Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 2, 3 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Відповідно до статті 400 ЦПК України, переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції. Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, які передбачені пунктами 1, 3, 4, 8 частини першої статті 411, частиною другою статті 414 цього Кодексу, а також у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги.

Касаційне провадження відкрито з підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 389 ЦПК України.

Вивчивши матеріали цивільної справи, перевіривши доводи касаційної скарги, Верховний Суд дійшов висновку про залишення касаційної скарги без задоволення з таких підстав.

Фактичні обставини справи

Суди встановили, що ІНФОРМАЦІЯ_1 народився ОСОБА_3, батьками якого є ОСОБА_1 та ОСОБА_2.

Рішенням Дарницького районного суду м. Києва від 13 листопада 2015 року шлюб між сторонами розірвано.

Ухвалою Дарницького районного суду м. Києва від 13 листопада 2015 року визнано мирову угоду, укладену між ОСОБА_2 та ОСОБА_1, згідно з якою, зокрема, сторони визначили, що після розірвання шлюбу, син ОСОБА_4 залишається проживати разом з матір'ю, та домовилися про сплату ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 аліментів на утримання сина у вигляді твердої грошової суми, розмір якої за домовленістю сторін становить не менше ніж 7 000,00 грн.

Відповідно до довідки, виданої Дарницьким управлінням поліції Головного управління національної поліції у м. Києві, від 05 грудня 2019 року під час проведення перевірки здійснено вихід за адресою: АДРЕСА_1, де консьєрж та мешканка будинку повідомили, що у квартирі АДРЕСА_2 цього будинку проживає батько з сином протягом восьми місяців.

Згідно з довідкою ОСББ «Позняки-Комфорт» від 14 листопада 2019 року № 37, у квартирі АДРЕСА_3 дійсно проживають ОСОБА_1 та його син ОСОБА_3

24 березня 2016 року між ОСОБА_5 та ОСОБА_1 укладено договір оренди житлового приміщення, предметом якого є зазначена вище квартира.

ОСОБА_1 є фізичною особою - підприємцем.

Згідно з листом середнього загальноосвітнього закладу «Слов'янська гімназія» від 21 листопада 2019 року участь у вихованні дитини ОСОБА_3 беруть обоє батьків.

Відповідно до відповіді на адвокатський запит, наданою Медичною групою ADONIS, за даними форми первинної облікової документації, під час звернення щодо надання медичних послуг інтереси неповнолітнього ОСОБА_4 представляв його батько.

Згідно з висновком Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації від 05 березня 2020 року з метою забезпечення суто прав та інтересів дитини Дарницька районна державна адміністрація як орган опіки та піклування вважає за доцільне визначити місце проживання ОСОБА_3 з батьком ОСОБА_1.

Відповідно до акта обстеження умов проживання від 12 лютого 2020 року, проведеного за адресою: АДРЕСА_4, дитині створено належні умови для проживання, розвитку, навчання та відпочинку.

Згідно з висновком психологічного обстеження від 09 липня 2021 року до складу сім'ї дитина включає себе, матір та батька, матір є важливою та значимою людиною для хлопчика, батько є важливою фігурою для дитини, але до батька дитина демонструє негативне ставлення, що виникає через вимоги батька щодо навчання дитини та обмеження в іграх на телефоні чи планшеті.

Відповідно до висновку експерта № 760-1/08/2021 за результатами проведення психологічної експертизи від 15 серпня 2021 року, ставлення дитини, ОСОБА_3 як до батька, так і до матері характеризується в загальному позитивно. Однак дитина виявляє менш позитивне ставлення до батька, що пов'язано з особливостями його виховного впливу. З урахуванням результатів психодіагностичного дослідження констатується прихильність і до матері, і до батька. У ОСОБА_3 є бажання проживати разом з матір'ю, що обумовлено відсутністю певних обмежень виховного впливу.

У судовому засіданні Київського апеляційного суду 16 серпня 2022 року, яке було проведено в режимі відеоконференції, встановлено, що син сторін ОСОБА_3 з кінця лютого 2022 року проживає з матір'ю, оскільки позивач від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України передав дитину батькам відповідачки, яка потім виїхала з хлопчиком до Румунії, що підтверджується копіями закордонних паспортів відповідача та дитини.

Неповнолітній ОСОБА_3 у судовому засіданні пояснив, що він на сьогодні проживає з мамою в Румунії, де в нього з'явилося багато друзів і він хоче продовжувати проживати з мамою. Він не виявляє бажання повертатись до Києва та проживати з батьком.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Спір виник щодо визначення місця проживання неповнолітньої дитини.

Відповідно до статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Відповідно до частин другої - четвертої статті 29 ЦК України фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Місцем проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна. У разі спору місце проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років визначається органом опіки та піклування або судом. Місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає.

Згідно зі статтею 141 СК України мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини.

Відповідно до частини першої статті 161 СК України, якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Згідно з частинами першою, другою статті 12 Закону України «Про охорону дитинства» (далі - Закон) сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини.

Дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів. Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини (частини перша, друга статті 15 Закону).

Верховний Суд зазначає, що міжнародні та національні законодавчі акти не містять норм, які наділяли б будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (частина перша статті 3 Конвенції про права дитини).

Дитина є суб'єктом права і, незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав. Одними з основних її прав є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя.

Відповідно до частин першої та другої статті 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її місця проживання.

Аналогічні положення закріплені у статті 12 Конвенції про права дитини, згідно з якою держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Під час визначення місця проживання дитини, зважаючи на вікову категорію, необхідно проводити з нею бесіду, головним завданням якої є встановлення дійсного психоемоційного стану дитини, визначення її інтересів та з'ясування думки щодо бажання дитини проживати з одним із батьків.

У рішенні Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України», заява № 2091/13, суд зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

ЄСПЛ зауважує, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага, і для дотримання такої рівноваги особливу увагу необхідно приділити найважливішим інтересам дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків (рішення ЄСПЛ від 07 грудня 2006 року у справі «Хант проти України», заява № 31111/04).

Про необхідність заслуховування думки дітей, які досягли певного віку, та її врахування при вирішенні спорів про відібрання дітей зазначено, зокрема, у рішенні ЄСПЛ від 18 грудня 2008 року у справі «Савіни проти України» (заява 39948/06). У параграфі 59 цього рішення вказано, що суд також зауважує, що на жодному етапі провадження у справі судді не заслуховували дітей. Проте, при вирішенні питань, які стосуються її життя, дитині, здатній сформулювати власні погляди, має бути забезпечено право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Результат аналізу наведених вище норм права, практики ЄСПЛ дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, насамперед повинні бути враховані інтереси дитини, виходячи з об'єктивних обставин спору.

Відповідно до частини першої статті 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Згідно з частиною шостою статті 81 ЦПК України доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Відповідно до частини першої статті 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування (частина перша статті 77 ЦПК України).

Достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи (стаття 79 ЦПК України).

Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування (частина перша статті 80 ЦПК України).

Відповідно до частин першої-третьої статті 89 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Жодні докази не мають для суду заздальгідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів).

З огляду на норми, які регулюють правовідносини, що виникли між сторонами, в межах доводів касаційної скарги, Верховний Суд має з'ясувати, чи виконала відповідачка обов'язок доведення обставин, за наявності яких суд має право відмовити у визначенні місця проживання дитини з батьком, чи довів позивач, що проживання дитини з ним відповідатиме найкращим інтересам дитини.

Зadowolнвши позов, суд першої інстанції виходив з того, що проживання малолітнього сина з батьком відповідатиме інтересам дитини, яка потребує постійного догляду та турботи у зв'язку з фізіологічними особливостями, позитивно сприятиме як психологічному так і фізичному його розвитку.

Відмовивши у позові, суд апеляційної інстанції, виходив з того, що дитина, якій виповнилося 11 років, виявила бажання залишатись з матір'ю, що має переважне значення для остаточного висновку про найкращі її інтереси. Позивач не довів, що проживання дитини з ним відповідатиме її інтересам.

Оцінюючи доводи касаційної скарги, Верховний Суд виходить з такого.

Вирішуючи спір щодо визначення місця проживання дитини, суди мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання

дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Відповідний правовий висновок викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц, провадження № 14-327ц18.

Суд апеляційної інстанції встановив, що на час звернення з позовом дитина проживала з батьком.

На виконання постанови Верховного Суду від 15 червня 2022 року у судовому засіданні Київського апеляційного суду від 16 серпня 2022 року в режимі відеоконференції допитано дитину та встановлено, що ОСОБА_3 з кінця лютого 2022 року проживає з матір'ю, оскільки позивач від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України передав дитину батькам відповідачки, яка потім виїхала з хлопчиком до Румунії.

Неповнолітній ОСОБА_3 у судовому засіданні пояснив, що він проживає з матір'ю в Румунії, де в нього з'явилося багато друзів, і він хоче продовжувати проживати з матір'ю. Він не виявляє бажання повертатись до Києва та проживати з батьком.

Суд апеляційної інстанції, детально вивчивши зміст висновку психолога, та проаналізувавши інші докази у справі, встановив, що дитина однаково позитивно ставиться як до матері, так і до батька, разом з тим і на час розгляду справи в суді першої інстанції, і на час розгляду справи судом апеляційної інстанції дитина висловлювала своє бажання проживати з матір'ю.

Позивач не довів того, що відповідачка не дбала про здоров'я хлопчика чи не брала участі у його вихованні. Навпаки, документи зі школи підтверджують, що обоє батьків беруть однакову участь у шкільному житті хлопчика.

Доводи позивача про те, що за 8 місяців, коли син проживав з ним, здоров'я дитини покращилось, також не вказують на те, що відповідачка не виконувала своїх батьківських обов'язків щодо лікування дитини в той період, коли хлопчик проживав з нею.

Отже, суд апеляційної інстанції обґрунтовано зазначив, що немає належних доказів того, що станом на час звернення з позовом обставини щодо участі обох батьків у вихованні дитини змінились таким чином, що в інтересах дитини необхідно було відходити від умов мирової угоди, якої сторони досягли під час розлучення, і місце проживання дитини в судовому порядку необхідно було змінити на користь батька.

Верховний Суд звернув увагу, що згідно з висновком Дарницької районної адміністрації в м. Києві державної адміністрації від 05 березня 2020 року з метою забезпечення суто прав та інтересів дитини рекомендовано визначити місце проживання ОСОБА_3 з батьком ОСОБА_1, проте цей висновок не є достатнім доказ у справі, оскільки він не містить даних щодо намагання органу опіки та піклування провести опитування дитини, крім того, у ньому не наведено підстав та аргументів, які саме інтереси дитини враховано.

Відповідно до частин п'ятої, шостої статті 19 СК України орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи. Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

Суд апеляційної інстанції, дослідивши та оцінивши висновок Дарницької районної адміністрації в м. Києві державної адміністрації від 05 березня 2020 року у сукупності з іншими доказами у справі, зокрема і наданими позивачем довідками, дійшов правильного висновку, що суд першої інстанції не надав належної оцінки цьому висновку, який оцінюється критично, з огляду на те що за відсутності ризиків для здоров'я чи нормального розвитку та виховання дитини в разі проживання її з матір'ю визначення місця проживання дитини з батьком, без урахування бажання самої дитини, буде порушенням її прав.

Суд першої інстанції, фактично визначаючи місце проживання дитини з батьком, що не відповідало волі та бажанню самої дитини, виходив лише з того, що батько дотримується більш суворих методів виховання та здійснює відповідні заборони в інтересах самої дитини.

Разом з тим, враховуючи більш м'які методи виховання дитини, яких дотримується відповідачка, за відсутності доказів загрози здоров'ю чи нормальному розвитку дитини в разі, якщо би вона проживала з матір'ю, та враховуючи бажання самої дитини, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що найкращим інтересам дитини за таких обставин відповідало б рішення, коли дитина залишилась би проживати з тим з батьків, з ким вона і хотіла, а батько шляхом встановлення способів та порядку участі у вихованні дитини продовжував би виконувати свої батьківські обов'язки та брати активну участь у її вихованні у визначений час.

Разом з тим батько дитини не втрачає можливості брати активну участь у покращенні успіхів у навчанні та здійсненні дієвих заходів для зміцнення і покращення здоров'я сина.

Посилання суду першої інстанції на те, що дитина на час вирішення спору вже вісім місяців проживала з батьком та фактично пристосувалась до іншого постійного оточення і сім'ї, не могло бути перевагою на користь визначення місця проживання дитини з батьком з огляду на те, що хоча дитина протягом цього часу і була під контролем та впливом батька, вона, надаючи пояснення психологу, віддавала перевагу на користь визначення постійного місця проживання з мамою, на що суд першої інстанції увагу не звернув.

Згідно з мотивувальною частиною висновку психолога від 09 липня 2021 року № 73 дитина почуває себе більш комфортно біля мами, а не з татом, який під час спільного проживання до розлучення і під час проживання хлопчика з ним у 2019-2021 роках застосовував більш суворі методи виховання. У висновку психологічного дослідження зазначено, що хлопчик пояснював, що батько на нього кричить, але він інколи не розуміє за що.

У судовому засіданні суду апеляційної інстанції 16 серпня 2022 року хлопчик також пояснив, що він пам'ятає, що коли був маленьким, то батько застосовував силу до мами (душив), тому і через це він не хоче постійно проживати з батьком, а бажав би залишатись з мамою.

Верховний Суд виходить з того, що сімейні спори, які стосуються інтересів дітей та їхніх батьків, необхідно розглядати з урахуванням принципів правового статусу дитини, які закріплені у Конвенції про права дитини, зокрема, при ухваленні всіх рішень, що стосуються дітей, їх найкращі інтереси мають першорядне значення і повинні повністю й ефективно дотримуватися, держава має позитивні

зобов'язання щодо дітей, щоб будь-які вжиті заходи ніколи не шкодили їхньому здоров'ю та розвитку (забезпечує у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини) (статті 3, 6).

З огляду на введення воєнного стану в Україні, вирішуючи спори, що стосуються прав та інтересів дитини, першочерговим завданням держави є забезпечення її безпеки і права на життя

Посилання у касаційній скарзі, що суд апеляційної інстанції під час з'ясування думки дитини не створив сприятливого оточення, не забезпечив залучення кваліфікованого фахівця (дитячого психолога), заслуховування думки дитини відбувалось в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду в присутності матері, чим порушив пункт 64 розділу 6 принципів Комітету, є необґрунтованими з огляду на таке.

Верховний Суд зазначає, що згідно з пунктом 64 розділу 6 принципів Комітету під час опитування дитини суд залучає кваліфікованого фахівця, наскільки це можливо. Водночас відповідно до пункту 72 розділу 6 принципів Комітету передбачена можливість для суду дозволяти дитині не давати свідчення, з урахуванням найкращих інтересів і добробуту дітей.

Суд апеляційної інстанції створив усі умови для реалізації права дитини бути заслуханою у спосіб, який суд правильно визначив як можливий під час триваючої широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, коли дитина перебуває на території іншої держави, яка надає притулок громадянам України.

Верховний Суд зауважує, що принципи Комітету є практичним інструментом для держав-членів у процесі адаптації їх судових і позасудових систем до конкретних прав, інтересів і потреб дітей і не мають пріоритету над Конвенцією про права дитини, проте враховані судом під час нового розгляду справи.

Верховний Суд погоджується з висновками суду апеляційної інстанції, що позивач не надав достатніх належних та допустимих доказів на підтвердження необхідності визначення місця проживання дитини з батьком з огляду на інтереси самої дитини, які переважають над інтересами і бажаннями її батьків, а також, що в умовах воєнного стану в Україні дитині безпечніше залишатись з матір'ю в Румунії.

Верховний Суд, враховуючи норми Конвенції про права дитини щодо забезпечення її якнайкращих інтересів та безпеки і права на життя, введення в Україні воєнного стану, перебування дитини з матір'ю в Румунії, її право бути заслуханою, бажання самої дитини, які виповнилося 11 років на час ухвалення оскаржуваного рішення, дійшов висновку про обґрунтованість рішення суду апеляційної інстанції щодо недоведеності позовних вимог та відсутності підстав для задоволення позову.

Доводи касаційної скарги, що ОСОБА_3 тривалий час проживав разом з батьком, який безпосередньо займався його розвитком та вихованням, навчальний заклад, який відвідує дитина з 2018 року знаходиться поруч з місцем проживання, і тому немає поважних підстав для зміни місця її проживання, є безпідставними, оскільки відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України на всій території України введено воєнний стан, і внаслідок загрози життю та здоров'ю дитини через масові ракетні обстріли 21 квітня 2022 року ОСОБА_2 разом із сином ОСОБА_3 виїхали до Румунії, де отримали тимчасовий захист та знаходяться тепер, тож на сьогодні дитині безпечніше залишатись з мамою в Румунії, що не заперечував і позивач.

Доводи касаційної скарги, про те, що якщо хлопчик залишиться з мамою, то він не буде навчатись та існує реальна загроза для його здоров'я, є тільки припущенням, а надані позивачем медичні документи лише свідчать про те, що батько звертався до лікарів, здійснював лікування хлопчика в той час, коли він з ним проживав. Але вказані медичні довідки не доводять вини відповідачки у тому, що дитина хворіла або що певні хвороби загострились.

Щодо посилання батька на те, що після покращення ситуації в Україні дитині буде краще з ним, суд апеляційної інстанції правильно зазначив, що зараз не можна стверджувати, з ким із батьків дитині буде краще через невизначений проміжок часу. Тому такі посилання позивача не спростовують наведених висновків, що в найкращих інтересах дитини буде залишення місця проживання дитини з матір'ю, як це було визначено батьками в мировій угоді.

Крім того, згідно з мировою угодою та частиною третьою статті 160 СК України ОСОБА_3 з 14 років сам визначатиме, з ким із батьків йому проживати.

Як на підставу касаційного оскарження заявник посилається на те, що суд апеляційної інстанції не врахував правові висновки, викладені у постановях Верховного Суду від 27 січня 2021 року у справі № 727/3856/18, провадження № 61-16426св20, від 16 червня 2022 року у справі № 712/11527/17, провадження № 61-18337св21, від 14 лютого 2022 року у справі № 761/25544/19, провадження № 61-20015св21.

Визначаючи подібність правовідносин, Верховний Суд враховує правовий висновок, викладений в мотивувальних частинах постанов Великої Палати Верховного Суду від 12 жовтня 2021 року у справі № 233/2021/19, провадження № 14-166цс20, від 08 лютого 2022 року у справі № 2-7763/10, провадження № 14-197цс21, згідно з якими на предмет подібності необхідно оцінювати саме ті правовідносини, які є спірними у порівнюваних ситуаціях. Установивши учасників спірних правовідносин, об'єкт спору (які можуть не відповідати складу сторін справи та предмету позову) і зміст цих відносин (права й обов'язки сторін спору), суд має визначити, чи є певні спільні риси між спірними правовідносинами насамперед за їхнім змістом. А якщо правове регулювання цих відносин залежить від складу їх учасників або об'єкта, з приводу якого вони вступають у правовідносини, тоді подібність необхідно також визначати за суб'єктивними критеріями відповідно. Для встановлення подібності спірних правовідносин у порівнюваних ситуаціях суб'єктивний склад цих відносин, предмети, підстави позовів і відповідне правове регулювання не обов'язково мають бути тотожними, тобто однаковими.

У постанові від 27 січня 2021 року у справі № 727/3856/18, провадження № 61-16426св20, Верховний Суд дійшов висновку, що саме лише висловлене дитиною бажання проживати з батьком не може бути безумовною підставою для відповідного визначення місця проживання, оскільки при вирішенні спору, що стосується вкрай чутливої сфери правовідносин, а дитина потребує уваги, підтримки і любові обох батьків, суди повинні ґрунтовно дослідити та оцінити всі обставини справи, надати належну правову оцінку доказам: кожному конкретно взятому та у сукупності.

У постанові від 16 червня 2022 року у справі № 712/11527/17, провадження № 61-18337св21, Верховний Суд, погодившись з висновками судів, зазначив, що у справі відсутні докази, які б дозволили дійти висновку, що визначення місця проживання дитини з матір'ю, що фактично призводить до зміни місця проживання дитини, буде мати більш позитивний вплив на дитину. Дитина прижилася в новому середовищі, тому змінювати її місце проживання вагомих підстав немає.

У постанові від 14 лютого 2022 року у справі № 761/25544/19, провадження № 61-20015св21, Верховний Суд дійшов висновку, що сім'я є цінною для розвитку дитини, і коли вона руйнується, батьки, які почали проживати окремо, мають віднайти способи захистити дитину і забезпечити те, що їй потрібно, щоб дитина зростала у благополучній атмосфері, повноцінно розвивалася та не зазнавала негативного впливу. Ситуація, в якій батьки не в змозі віднайти такі способи за взаємним погодженням, потребує втручання органів державної влади, зокрема суду, з метою забезпечення між дитиною й батьками належних стосунків, які є фундаментальними для благополуччя дитини. Діти потребують уваги, підтримки і любові обох батьків. Діти є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів.

Посилання в касаційній скарзі на вказані для порівняння постанови Верховного Суду є безпідставними, оскільки висновки, а також встановлені судами фактичні обставини, що формують зміст правовідносин, у цих справах і у справі, яка переглядається, є різними. У кожній із зазначених справ суди виходили з конкретних обставин та фактично-доказової бази з урахуванням наданих сторонами доказів, оцінюючи їх у сукупності.

Крім того, у кожній зі справ, яка стосується інтересів дитини, суд виходить із найкращих її інтересів з урахуванням усіх обставин справи, які у кожній конкретній справі є різними.

З огляду на викладене наведені в касаційній скарзі доводи не спростовують висновків суду апеляційної інстанції, не дають підстав вважати неправильним застосування судом норм матеріального та процесуального права, зводяться до незгоди із судовим рішенням у справі та необхідності переоцінки доказів, проте встановлення обставин справи і перевірка їх доказами не належать до компетенції суду касаційної інстанції.

Висновки Верховного Суду за результатами розгляду касаційної скарги

Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Перевіривши правильність застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права, Верховний Суд дійшов висновку про залишення касаційної скарги без задоволення, а оскаржуваного судового рішення без змін.

Згідно з частиною тринадцятою статті 141 ЦПК України, якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не передаючи справи на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, цей суд відповідно змінює розподіл судових витрат.

Оскільки оскаржуване судове рішення підлягає залишенню без змін, то розподілу судових витрат Верховний Суд не здійснює.

Керуючись статтями 400, 401, 416, 419 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 залишити без задоволення.

Постанову Київського апеляційного суду від 16 серпня 2022 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Судді: А. С. Олійник

І. А. Воробйова

В. В. Яремко